

Een les geschiedenis: de gedenkbalk (voorbeeldles voortgezet onderwijs)

Ewald Mackay

Dit materiaal is onderdeel van het compendium christelijk leraarschap dat samengesteld is door het lectoraat Christelijk leraarschap van Driestar hogeschool. Zie ook www.christelijkleraarschap.nl.

Samenvatting	Deze voorbeeldles komt uit het boek 'Venster op de hemel. Christelijk leraarschap in de lespraktijk'. Deze les is een les geschiedenis die geschikt is voor de onderbouw en bovenbouw van het voortgezet onderwijs. De les gaat over de vraag welke historische gebeurtenissen in het eigen familieleven van de leerling bijzonder genoeg zijn om te worden ingekerfd in een gedenkbalk en of Gods hand wellicht daarin ook aanwijsbaar is
Bronvermelding	Mackay, E. (2014 Apeldoorn) Venster op de hemel. Christelijk leraarschap in de lespraktijk.
Thema *	Inspiratiebronnen
Gebruik **	Handen
Plaatsingsdatum	2014
Gerelateerde artikelen	n.v.t.
Trefwoorden	Voorbeeldles, venster op de hemel, voortgezet onderwijs, geschiedenis

* In het compendium wordt al het materiaal verdeeld over de acht thema's van christelijk leraarschap: *onderwijs, inspiratiebronnen, leraar, leerling, leerstof, didactiek, schoolteam, leidinggevenden*.

** Het materiaal kan gebruikt worden als onderbouwing en visievorming (*hoofd*), bezinning en reflectie (*hart*) of biedt concrete handreikingen en voorbeelden (*handen*).

8. Een les geschiedenis: de gedenk balk⁶⁶

Ewald Mackay

1. Inleiding

Hoe zou je nu bij een derde klas havo of vwo op de middelbare school binnen het vak geschiedenis een venster op de hemel kunnen openen? Zou je dan moeten spreken over Gods hand in de geschiedenis? Is deze thematiek niet te moeilijk of te theoretisch voor de leerlingen? Ik vond het niet gemakkelijk om op deze vragen een goed antwoord te geven. De vragen bleven door mijn hoofd spelen. Op een zekere dag herlas ik een boek van Piet Prins, *Vier vrienden op de kloosterhoeve*. Ineens kreeg ik een antwoord op mijn vragen. Het idee voor mijn les-serie was geboren.

2. De gedenk balk

We gaan de les beginnen. Ik houd een dagopening over Psalm 78:1-7. Deze psalm gaat over Gods daden in de geschiedenis van Israël. De dichter roept de oudere generatie op om Gods daden in de geschiedenis op te merken en niet te vergeten. Hij roept de oudere generatie tevens op om aan de kinderen te vertellen over Gods daden in de geschiedenis.

Na de opening vertel ik de leerlingen dat we het over deze zaak gaan hebben. We gaan het nu eens niet over Napoleon

66. Zie hiervoor tevens het gelijknamige hoofdstuk in mijn boekje *Het Grote Huis. Christelijke geloofstraditie in een (post)moderne wereld*, Apeldoorn, 2013.

of Hitler hebben, maar we doen het vandaag en de komende lessen op een andere manier. Ik vraag de leerlingen om er eens goed voor te gaan zitten. Ik pak het boek *Vier vrienden op de kloosterhoeve* en vertel hoe het begint:

De hoofdpersoon van het boek is Jaap Hoogeveen. Hij zit met zijn vrienden te dubben over de vraag waar ze in de komende kerstvakantie heen zullen gaan. Juist die avond is een oom van Jaap op bezoek, de broer van zijn vader. Deze oom is boer op de Kloosterhoeve in het dorpje Hessenlo, ergens in het oosten van het land, tegen de Duitse grens. Deze oom vindt het maar niets dat zijn broer, Jaaps grootvader, de boerderij indertijd verlaten heeft en naar de stad is getrokken om daar een garagebedrijf te beginnen. Met milde spot plaagt hij de jongens dat stadskinderen papventjes zijn. De jongens protesteren verontwaardigd. De oom nodigt hen daarop uit om in de kerstvakantie op de boerderij te komen logeren, zodat hij eens kan zien of ze inderdaad geen slappelingen zijn. De uitnodiging wordt gretig aanvaard.

De jongens gaan in de vakantie op reis naar de boerderij. Op een van hun eerste verkenningstochten naar het dorp gaan ze sleeën. Met razende vaart suist een van de vrienden met zijn slee naar beneden. In de verte nadert een slager op de fiets. De botsing is onvermijdelijk. Na een wilde achtervolging krijgt de slager de jongen te pakken. Het avontuur loopt goed af als de slager ontdekt dat het hier een logé van de Hoogeveens op de Kloosterhoeve betreft. 's Avonds bij het haardvuur gezeten, vertelt oom dat deze slager, Abraham Levi is zijn naam, een Jood is die in de Tweede Wereldoorlog ondergedoken was op de boerderij. Met zijn gezin heeft hij hier gezeten tot de dag van de bevrijding. Als de oom zijn verhaal verteld heeft, nodigt hij de jongens uit om met hem mee te lopen naar een eeuwenoude balk in de boerderij. De boerderij dateert uit de

middeleeuwen. Op deze balk staan inscripties. Hij vertelt aan de jongens over deze balk.

Ik attendeer de klas erop dat ze nu goed moeten luisteren, want ik kom bij een belangrijk punt van de les. Ik lees voor:

Het was een heerlijke feestdag voor ons, die dag van de bevrijding! Ik heb zelf de datum in de gedenkbalk gegrift (...) Jullie hebben stellig wel eens gehoord dat men vroeger de gewoonte had om allerlei gebeurtenissen met krijt aan de balk te schrijven. Als het heel bijzondere voorvallen betrof, gebeurde het zelfs met rood krijt. Nu is die gewoonte eeuwenlang in onze familie gehandhaafd.⁶⁷

Ik praat met de klas door over deze gedenkbalk. Ik leg ze uit dat ik deze balk ga gebruiken om met elkaar na te denken over belangrijke gebeurtenissen in de geschiedenis. De geschiedenis is niet alleen de grote wereldgeschiedenis, maar ook onze eigen kleine geschiedenis.

Voor ik het weet, gaat de bel. Ik weet nog net op tijd een paar handige jongens zover te krijgen dat ze na de lessen van de dag wel op mijn kosten een lange balk willen gaan kopen bij de plaatselijke timmerman. Ik vraag de conciërge of hij deze balk wil ophangen in mijn lokaal (als dit alles niet zou lukken, dan had ik bedacht dat ik de balk op het bord zou tekenen).

3. Inscripties op de balk van de Kloosterhoeve

Om nog meer in de thematiek te komen, ga ik verder met het boek van Piet Prins. De boer vertelt op de volgende avonden

67. Piet Prins, *Vier vrienden op de kloosterhoeve*, Groningen z.j., p. 63.

twee verhalen naar aanleiding van twee inscripties op de balk. De eerste inscriptie herinnert aan de zestiende eeuw. De boerderij wordt bedreigd door de Spanjaarden en dreigt in brand te worden gestoken. Dan komt op het laatste nippertje het leger van Maurits, waardoor de brand wordt verijdeld. In de gedenkbalk staat:

*Wijnmaand MDXCVII. Verlost van Spaens ghewelt, Door Mouringh, dapper helt, Als Godes instrument. Tot redding uyt d'ellend.*⁶⁸

De tweede inscriptie gaat over de Franse tijd. Een zoon van de boerderij is helemaal onder de indruk van Napoleon en verlaat huis, haard en geloof om op veldtocht te gaan naar Rusland. Van het hele leger van 600.000 man komen er slechts 20.000 terug. De zoon komt tijdens deze gruwelijke tocht tot inkeer en hervindt het geloof. In de balk staat genoteerd:

1812-1813. En als hij nog verre was, zag hem zijn Vader en werd met innerlijke ontferming bewogen.

Ik vertel aan de klas dat in onze reformatorische traditie een dergelijke benadering van de geschiedenis heel gebruikelijk was. Iemand als ds. Abraham van de Velde deed het bijvoorbeeld op deze manier in *De wonderen des Allerhoogsten*. Hoe zit dat vandaag? Is dat nog steeds zo of niet? We krijgen een mooi gesprek hierover. Sommigen beginnen over een gebeurtenis uit de Tweede Wereldoorlog die hun grootouders meemaakten. Anderen vragen hoe het dan zit met de watersnoodramp van 1953. Anderen noemen 11 september en de Twin Towers: hoe

68. Ibidem, p. 77.

moet je die verschrikkelijke aanslag dan zien? Ze vinden het moeilijk – hoe kun je dit nu weten? – maar de belangstelling is wel gewekt.

4. Opdracht

Ik ga de klas een opdracht geven. Ze moeten op papier of met een houten plank een eigen gedenkbalk gaan maken. Ze moeten verhalen gaan verzamelen uit hun eigen leven, het leven van hun ouders en grootouders of verdere voorouders of eventueel uit de grote wereldgeschiedenis. Ik wil dat ze met een jaartal of datum erbij deze gebeurtenissen in chronologische volgorde kort markeren op hun gedenkbalk. In een apart schrift of bestandje kunnen ze dan het verhaal erbij vertellen en als het lukt er ook bij vertellen of ze hier iets van Gods hand en Zijn zorg in zien of op het moment zelf zagen.

5. Mijn gedenkbalk

In de volgende les vraag ik hoe het ermee staat. Sommigen zijn al hard aan de slag, anderen aarzelen of weten niet hoe ze moeten beginnen. Ik vertel dat ik in deze les iets over de gedenkbalk van mijn familie zal zeggen. Een paar inscripties zet ik op de balk:

'Mijn overgrootvader sterft aan tbc, 1920.' Mijn grootmoeder vertelde dat haar vader overleed toen ze zelf nog heel jong was. Hij had tbc en dat was toen de gevreesde ziekte. Hij lag in een speciaal tentje – want het was besmettelijk – achter in de dijkstoep waar ze woonden. Ze waren heel arm en moesten met niets ver-

der. Er was soms geen eten, maar dan bad mijn overgrootmoeder om redding uit de nood. Het is meerdere keren gebeurd dat er dan de volgende dag een doos met eten op de stoep stond.

'Huiszoeking 1944.' Mijn grootvader vertelde hoe er in 1944 huiszoeking was bij hem in de straat. Er was een Duitser vermoord en de moffen hielden razzia. Hij was in de kelder gekropen onder een luik. Het was echter een heel makkelijk te vinden plek, dus hij vreesde het ergste. Hij hoorde de soldaten naderen, maar op een wonderlijke manier gingen ze hem voorbij en hij werd niet gevonden. Nadien zongen hij en mijn oma bij het orgel: 'De HEER' zal u steeds gadeslaan.'

6. De gedenkbank van de klas

De verhalen komen. Eerst aarzelend. Een aantal leerlingen blijft het moeilijk vinden. Sommigen zeggen: 'Mijn ouders hebben nooit zoiets meegemaakt.' Maar er zijn er ook die met indrukwekkende verhalen komen.

'Genezing van mijn zus, 2002.' Mijn zus was heel erg ziek geworden. De dokters konden niets meer doen. In de kerk werd er gebeden voor haar door heel veel mensen. Toen is er een wonder gebeurd. Ze is genezen.

'Redding van mijn opa in 1953.' Hij zat met zijn ouders urenlang op het dak van hun huis. Het huis stortte niet in en uiteindelijk werden ze door militairen in een boot gered.

'De oprichting van de staat Israël in 1948.' Ik wist niks uit mijn familiegeschiedenis, maar dit is volgens mij wel heel bijzonder.

Er ontstaat een heel gesprek. 'Ja, maar vaak gaan mensen toch gewoon wel dood en hoe zit dat dan, waar is God dan?' Een

meisje vertelt dat ze dat thuis heeft meegemaakt toen haar moeder ziek werd en ook is gestorven. Iedereen was heel verdrietig en toch zal ze de woorden van haar moeder nooit vergeten. Haar moeder had er vrede mee en verlangde er ook naar om naar God te gaan. Het is zo moeilijk om hier antwoorden te vinden. Het wordt stil in de klas. Dan gaat de bel. De les is om voor we het weten.

7. Tot slot

Aan het einde van *Vier vrienden op de kloosterhoeve* gaan de jongens op een winterse dag samen met de kleine kinderen schaatsen. Op een zeker moment zijn ze het kleine neefje Woltertje kwijt. Jaap voelt intuïtief aan – een stem Gods? – dat zijn neefje in gevaar is en gaat zoeken. Geen minuut te laat ziet hij hem in een wak liggen en onder water verdwijnen. Hij aarzelt geen seconde, springt hem na en redt hem ternauwernood. Een paar dagen later, als ze 's avonds om het haardvuur zitten, gaat zijn oom spreken:

'Jaap, jij bent een Hoogeveen, en een echte. Daar ben ik heel blij om. Toen jouw grootvader, mijn broer, een halve eeuw geleden naar de stad ging, nam ik hem dat erg kwalijk. Ik dacht eigenlijk dat echte Hoogeveens alleen maar op de Kloosterhoeve konden aarden. Dat weet ik nu beter. Jij hebt gisteren Woltertje gered met gevaar voor je eigen leven. Daar kunnen we nooit genoeg dankbaar voor zijn. We willen je graag wat geven, maar we weten nog niet wat het moet zijn. En toch moet jouw daad niet vergeten worden. Daarom heb ik iets gedaan dat je misschien wel op prijs zult stellen.' Bij deze laatste woorden was oom Wolter opgestaan. Hij nam een lantaarn, tilde ze op en liet het licht vallen op de

verweerde gedenkbalk. Aan het eind van de lange rij inscripties, waarvan sommige door ouderdom bijna onleesbaar waren geworden, was een nieuw inschrift aangebracht, met een scherp mes uitgesneden in het harde hout. Eerst stond er de datum en het jaartal en daaronder:

'Jaap Hoogeveen redde met levensgevaar zijn neefje Wolter van de Kloosterhoeve van de verdrinkingsdood.'

Jaap kreeg een vuurrode kleur, toen hij deze woorden las. 'Zo blijft de herinnering bewaard', ging oom Wolter verder. 'Jouw naam staat nu in de balk naast die van je voorouders. Je zult nooit meer een vreemde zijn op de Kloosterhoeve, maar iemand die hier thuishoort.'⁶⁹

Ik besluit: 'Laat er in jouw leven een gedenkbalk zijn en schrijf daarin de belangrijke gebeurtenissen. Misschien merk je er Gods hand wel in!'

69. Ibidem, p. 161-162.

9. Conclusie

De lesdag op de middelbare school zit erop. Het is een intensieve dag geweest waarin we over een breed spectrum van vakken lessen hebben bijgewoond. Er zijn door leraren uit heel verschillende vakken zeven vensters op de hemel geopend. Het geheel laat mijns inziens iets zien van het christelijke wereldbeeld dat hierachter oplicht. Dat christelijke wereldbeeld krijgt als vanzelf contouren.

Het roept ook een grote verwondering wakker. Wat een onvoorstelbare werkelijkheid, die in al haar facetten zo complex en tegelijk eenvoudig is; er komen zo veel subtiele karaktertrekken en eigenschappen naar voren.

Ik hoop dat deze voorbeeldlessen ook andere docenten inspireren tot het geven of bedenken van dergelijke lessen in alle vakken van de middelbare school. Dan kunnen de middelbare scholen kweekplaatsen zijn waar de nieuwe generatie wordt ingewijd in het christelijke wereldbeeld door leraren die zich zelf ook dat wereldbeeld hebben eigen gemaakt.